

Особливості організації навчально-виховного процесу початкової школи щодо розвитку творчого мислення учнів

Сучасне виховання, зорієнтоване на гуманістичні принципи розв'язання різноманітних життєвих проблем, актуалізує потребу людини в безперервності отримання нових знань, у застосуванні нових методів та способів пізнання, у сприянні становленню духовно-ціннісної сфери.

Здатність до творчого мислення формується упродовж всього життя людини, але найефективніше цей розвиток проходить в молодшому шкільному віці, оскільки в початковій школі закладаються прийоми розумової діяльності та формуються мисленнєві дії [1, с 3–4]. Саме завдяки розумовим діям та операціям уможлиблюється процес засвоєння або відкриття нового, який завжди пов'язаний з пізнавальною потребою; пізнавальна потреба, в свою чергу, перетворює певну життєву ситуацію на проблемну, виникнення якої вказує на включеність в роботу творчого мислення.

Результатами процесу творчого мислення є інтелектуальні новоутворення у вигляді знань про способи вирішення проблем, а також особистісна зумовленість мислення, вивчення якої дозволяє стверджувати про різноплановість мислительного процесу. Інтелектуальні новоутворення опосередковані породженням відповідних особистісних перетворень. Творче мислення є процесом побудови та дієвої реалізації нового цілісного образу особистості та ситуації задачі, що стає можливим у результаті осмислення ситуації як цілого та знаходження в ній суперечностей, при осмисленні яких породжуються проблемність та конфліктність умов здійснення «Я». Звідси кожна частина цілого має свій особистісний смисл: проблемність породжує інтелектуальні новоутворення (нове знання, новий спосіб), тобто результатом є продуктивність; конфліктність забезпечує особистісні новоутворення (уявлення про себе як про здатного вирішувати проблемні ситуації), тобто прогресивність [2].

Відтак процес розв'язання проблемно-творчих завдань пов'язаний з утворенням певних емоційних переживань. Здатність творити та творчо ставитися до дійсності є життєвою необхідністю, бо людина, яка не має змоги адекватно реагувати на життєві мінливості, відчуває невдоволення собою, беспорядність, втрачає віру в сенс свого існування. Творчість формує бажання пізнавати свої можливості, вірити в себе, у здійснення своїх очікувань. Отримуючи позитивну оцінку своїм діям, позитивно оцінюючи себе, особистість утверджує свою неповторність, спроможність бути корисною для інших, що веде до формування почуття власної гідності, поваги до себе, впевненості у своїх силах [3, с. 6].

Реалізацію генетично детермінованого способу пізнання «Хочу дізнатися!» на протигагу усталеному в авторитарній педагогіці «Треба знати», скоординовану діяльність головного мозку забезпечує цілісне мислення (використання наочно-дійового, образно-інтуїтивного та логічного типів мислення). Розвиток цілісного мислення варто розпочинати на етапі молодшого шкільного віку, оскільки наочно-образне мислення з обов'язковим використанням елементів понятійного є для нього характерним. Мислення молодшого школяра носить конкретно-образний характер: правильно розв'язати будь-яку задачу учням значно легше, якщо вони бачать конкретний предмет або ж наочний посібник. Конкретність мислення проявляється і в тому, що операція аналізу для молодших школярів є значно доступнішою в порівнянні з операцією синтезу, так як їм значно легше виділити окремі елементи в цілому образі, ніж навпаки. Аналіз поступово переходить в абстрагування, що дає поштовх для формування понять та засвоєння вміння узагальнювати. На основі узагальнення розвивається конкретизація (вміння застосовувати результати узагальнень у нових пізнавально-практичних ситуаціях) [4, с. 60]. Синтез наочно-дійового, образного та логічного типів мислення передбачає практичну діяльність, залучення кожного учня в активний пізнавальний процес, природну мотивацію та інтерес дитини до нових знань, творчу діяльність на уроках під

вмілим керівництвом педагога в ситуаціях відкритого діалогу, прямого і зворотного зв'язку.

Відомо, що при будь-якому творчому процесі задача спочатку розв'язується в умі, а потім переноситься у зовнішній план. Для формування внутрішнього плану дій надзвичайно важливими завданнями є: забезпечити засвоєння необхідного словникового запасу; вчити дітей словесно озвучувати свої міркування, описувати способи розв'язування задач, висловлювати оцінне ставлення до предметної думки, здійснювати цілепокладання. Означене вище доводить, що розвиток мислення молодшого школяра здійснюється у взаємозв'язку з мовою.

Отже, нами визначено, що особливостями розвитку творчого мислення учнів у навчально-виховному процесі початкової школи є: 1) побудова означеного процесу для найменших школярів на основі реалізації природної потреби в пізнанні, самопізнанні та розвитку; 2) орієнтація на самовідкриття учнями нових знань та способів дій у процесі вирішення проблемних ситуацій; 3) насиченість навчально-виховного процесу позитивними емоціями, почуттями подиву, захоплення, радощів від інтелектуальної праці; 4) опора на наочно-дійовий, наочно-образний та понятійний типи мислення; 5) забезпечення вербальної комунікації між учасниками взаємодії.

Нами доведено, що розвиток мислення можливий завдяки взаємодії мотиваційної, пізнавальної, емоційної підструктур особистості молодшого школяра, оцінних процесів, соціального контексту. За рахунок здобутого досвіду при розв'язуванні проблем вихованці отримують якісно нові знання, вміння, навички, моральні якості, тобто відбуваються прогресивні зміни особистості. Отже, творче мислення є складним гармонійним поєднанням певних психічних та особистісних якостей дитини.

Відтак одним із найважливіших завдань дорослих є організація продуктивних видів діяльності, у яких би знайшли прояв внутрішня активність дитини, її нахили, потреби, інтереси, формувалися різноманітні

стимули до саморозвитку, якості комунікабельності, самокритичності, працьовитості, – та на цій основі почуття успішності та впевненості у своїх силах. Отже, навчально-виховний процес у сучасній початковій школі розглядається нами як система формування та розв’язання навчально-творчих завдань, створення методів на самостійне здобування знань.

Список використаних джерел:

1. Вяхирева Е. А. Развитие творческого мышления младших школьников : монография / Е. А. Вяхирева ; под ред. члена-корреспондента РАО, доктора педагогических наук, профессора Вяткина Л. Г. – Балашов : Издатель Николаев, 2000. – 116 с.
2. Семенов И. Н. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвитии личности / И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1983. – № 2. – С. 35–42.
3. Шмалей С. Про творчий характер самовдосконалення / С. Шмалей // Шкільний світ. – 2003. – № 16(192). – квітень. – С. 3–6.
4. Шопіна М. О. Розвиток мислення дітей 5–9 років та підлітків / М. О. Шопіна // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9. – С. 60–72.